

Mirko Marković

Etnološki zavod HAZU,
ZagrebDUBROVNIK I DUBROVAČKA REPUBLIKA NA STARIM
GEOGRAFSKIM KARTAMA

Kad se govori o prirodnoznanstvenoj baštini Dubrovnika vrlo je korisno započeti ovu temu povijesno-geografskim razvojem poznavanja tog kraja jer, kao što je poznato, prirodnoznanstvena baština nekog područja uvijek je više ili manje vezana uz poznavanje određenog zemljišta. Danas se povijesni napredak na tom znanstvenom području najezgaktnije može izučavati uz pomoć starih geografskih karata. Zbog toga sam iz starijih geografskih karata dubrovačkog područja pokušao dati kratku sintezu iz koje se može vidjeti kako se odvijao napredak geografskog poznavanja teritorija nekadašnje Dubrovačke republike.

Dubrovačko primorje javlja se na geografskim kartama već u rimsko doba. Na Ptolemejevoj karti Ilirika iz 2. stoljeća vidi se čitava sjeveroistočna obala Jadrana sa svim ondašnjim većim naseljima.¹ Među njima se spominje i Epidaur, za koga bizantski car Konstantin Porfirogenet kaže da su njegovi stanovnici, nakon što je grad postradao u 7. stoljeću, prešli na susjedni otok imenom Laus i tamo osnovali novo naselje.² Epidaur je označen i na Peutingerovoj tabli.³ Na spomenutoj karti, odmah do Epidaura, označeno je naselje Lausinio, pa se stoga može pomišljati da se pod tim imenom krije prvi kartografski spomen dubrovačkog lokaliteta. Srednjovjekovni Dubrovnik označen je na velikoj mapi arapskog kartografa Idrizija iz 1154. godine kao Raguza.⁴ U Idrizijevoj »Geografiji«, koja je tumač spomenute karte, Dubrovnik se spominje u sastavu hrvatske zemlje (arap. bilad Garvasia) s napomenom da je to ujedno i posljednji grad na jugu Hrvatske.⁵

Daljnji napredak u poznavanju dubrovačkoga primorja može se pratiti iz srednjovjekovnih pomorskih ili portulanskih karata. Od poznatih djela ove vrste

¹ L. Jelić, »Najstariji kartografski spomenik o rimskoj pokrajini Dalmaciji«, *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, sv. 10, Sarajevo 1898. Usp. A. Cermanović-Kuzmanović, »Jugoslovenske zemlje na Ptolemejevoj karti«, *Monumenta Cartographica Jugoslaviae*, vol. I, Beograd 1975, str. 11–30.

² Constantini Imp. Porphyrogeniti, *De administrando imperio* cap. XXIX. Ed. N. Tomasić u *Vjesniku Zemaljskog arhiva*, sv. 20, Zagreb 1918, str. 69 i 70.

³ Usp. G. Škrivanić, »Jugoslavenske zemlje na Peutingerovoj tabli«, *Monumenta Cartographica Jugoslaviae*, vol. I, Beograd 1975, str. 31–60.

⁴ Usp. G. Škrivanić, »Idrisijevi podaci o jugoslovenskim zemljama«, *Monumenta Cartographica Jugoslaviae*, vol. II, Beograd 1979, str. 11–26.

⁵ Usp. A. Jaubert, *Géographie d'Idrisi*, Paris 1836–1840, 2 vol. Iz spomenutog izdanja analizirali su Idrizijeve podatke za Hrvatsku W. Tomaschek, »Zur Kunde der Hämus-Halbinsel II«, *Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften*, Bd. 13, Wien 1887, str. 285 i dalje; zatim G. Furlani, »Le carte dell'Adriatico presso Tolomeo e al-Idrisi«, *Compte Rendu du Congrès intern. de Géographie*, Le Caire 1925, str. 196 i dalje.

spomenut ću ovdje samo neka. Na portulanskoj karti Jadrana Petra Vescontea iz 1318. godine⁶ primjećuje se da je do tog vremena geografsko poznavanje dubrovačkog primorja prilično poodmaklo. Na spomenutoj karti nalazimo i dosta toponima koje ranije nismo susretali. Od dubrovačkih otoka spominju se npr. Šipan (Jubana), Koločep (Calamota), Lopud (Calafora) i drugi, a od obalnih naselja Zaton (Amarfi), Gruž (Gravosa), Mlini (Mallune) i Cavtat (Aragusa Veia). Slične podatke nalazimo i na portulanskoj karti Jadrana iz 1325. godine koju je izradio Angelus de Dalorto.⁷ Na portulanskoj karti iz 1472. godine, koja je djelo G. Benincase, dubrovačka obala izvučena je još savršenije.⁸ Postignuti napredak očituje se i u registraciji novijih geografskih naziva. Tako je na spomenutoj karti zabilježen otok Lokrum (La Cronia), dubrovački školji zvani Grebeni (Peteni), otok Sv. Andrije (St. Andrea) i drugi.

Napredak geografskog poznavanja dubrovačkog teritorija osobito se može primijetiti na jadranskim pomorskim isolarima, koji su do 16. stoljeća crtani ručno, a potom se javljaju kao tiskane edicije.⁹ U isolaru jadranske obale, koji je 1572. godine objavio Camocije,¹⁰ tiskana je prva detaljnija karta dubrovačkog primorja. To je zapravo djelo našeg domaćeg kartografa Bože Bonifačića rodom iz Šibenika.¹¹ Na toj karti Dubrovnik je prikazan u obliku panoramske vedute. Prema spomenutom prikazu tadašnji Dubrovnik bio je opasan čvrstim bedemima s devet kula koje su branile grad od strane kopna i mora. Gradska luka označena je na istočnoj strani naselja. Dubrovnik je prema Bonifačićevu prikazu imao opseg kao i današnja stara gradska jezgra, ali je unutar bedema imao ponešto drukčiji unutrašnji raspored ulica i stambenih četvrti. Od označenih objekata u gradu veličinom se ističu franjevački samostan sa crkvom te veliko žitno skladište na Rupama. Vidi se dijelom neizgrađeno središte grada i na tom mjestu nalazio se središnji dubrovački trg. Nasuprot gradskoj luci vidi se otok Lokrum (Chiroma), dok je dubrovačko zaleđe prikazano prilično nerearno.

Koncem 16. stoljeća objavljen je još jedan Bonifačićev prikaz Dubrovnika. On je tiskan u pomorskom itineraru mletačkog putopisca Rosacija 1598. godine.¹² Za razliku od prethodnog, ovaj prikaz je znatno detaljniji, jer je na njemu isključena šira dubrovačka okolica. Prikaz starog Dubrovnika izveden je toliko detaljno da se može prepoznati svaka kuća. Od označenih objekata veličinom se ponovno ističu franjevački samostan i žitno skladište na Rupama, dok je stara stolna crkva prika-

⁶ Original u Nacionalnoj biblioteci u Beču, Cod. 594. Usp. G. Tomović, »Jugoslavenske zemlje na srednjovekovnim pomorskim kartama«, *Monumenta Cartographica Jugoslaviae*, vol. II, Beograd 1979, str. 40 i dalje.

⁷ Original u Firenci u zbirci T. Corsini. Usp. A. R. Hinks, *The Portolan Chart of Angellino Dalorto 1325*, Ed. Geogr. Soc. London 1929.

⁸ Original u biblioteci muzeja Correr u Veneciji. Usp. M. Emiliani, »Le carte nautiche dei Benincasa«, *Bolletino R. Soc. Geogr. Ital.*, vol. 7, Roma 1936, str. 458 i dalje; zatim G. Tomović, op. cit., str. 56 i 57.

⁹ Usp. M. Marković, »O najstarijim geografskim i pomorskim kartama Jadranskog mora«, *Pomorski zbornik*, sv. 12, Rijeka 1974, str. 505 i dalje.

¹⁰ Naslov isolara je »Isole famose porti, fortezze, e terre maritime sottoposte alla Ser. Sig. di Venetia, ad altri Principi Christiani, et al Sig. Turco nuoamete poste in luce. In Venetia alla libreria del segno di S. Marco«. Primjerak u Arhivu Hrvatske u Zagrebu, sign. D-XIV-40.

¹¹ Usp. R. Almagia, »Intorno all'opera cartografica di Natale Bonifacio«, *Archivio per la Dalmazia*, vol. 14, Roma 1935, str. 483; zatim M. Marković, *Razvitak kartografskih upoznavanja današnjih jugoslavenskih zemalja, I dio*, Zagreb 1975, str. 52 i dalje.

¹² Naslov itinerara je »Viaggio da Vanetia a Constantinopoli per mare e per terra da Gioseppo Rosaccio con breuita descritto, Venetia 1598«.

zana kao građevina skromnijih dimenzija. Kao promašaj tog prikaza ponovno treba spomenuti nerealnu sliku dubrovačkog zaleđa. Ovaj Bonifačićev propust moramo shvatiti u skladu s ondašnjim načinom prikazivanja naselja kad se konfiguraciji prigradskog zemljišta nije pridavala odgovarajuća pažnja. Zato je iz ovog Bonifačićeva djela nezahvalno izvoditi neke dalekosežnije zaključke o izgledu ili unutrašnjem rasporedu starog Dubrovnika. Osobito je na temelju ove vedute neizvjesno tvrditi da je ondašnji dubrovački Stradun bio u srednjem vijeku morski tjesnac koji je navodno dijelio kopno od susjednog južnog otoka. Iz oba spomenuta Bonifačićeva plana, u prilog navedene teze, nema nikakvih vidljivih dokaza.

U 17. stoljeću Dubrovnik se često javlja na brojnim rukopisnim i objavljenim kartama ili planovima. Najviše ima vedutnih prikaza grada u kojima se on vidi u času katastralnog potresa iz 1667. godine.¹³ Novija izgradnja Dubrovnika, nakon potresa, značajno je izmijenila njegovu unutrašnjost. Umjesto ranijih uskih i krivudavih uličica javlja se noviji urbani raster koji se sačuvao sve do našeg vremena. To potvrđuju svi poznati vedutni prikazi Dubrovnika nastali nakon potresa. Krajem 17. stoljeća pojavljuju se dvije kapitalne geografske karte na kojima se detaljno vidi čitav dubrovački teritorij. To su velika karta Dalmacije Giacoma Cantellija te mapa Dubrovačke republike, djelo mletačkog kartografa Vincenza Coronellija. Na Cantellijevoj karti Dalmacije¹⁴ osobitu vrijednost ima jasno izvučena granica Dubrovačke republike. Iz prikaza se vidi da je državno područje Republike činilo naše južno primorje od poluotoka Pelješca do ulaska u zaljev Boke zajedno s otocima Mljetom, Lastovom, Sušcem i Elafitskim otocima. Na Coronellijevoj karti Dubrovačke republike¹⁵ vidi se isto područje u većem mjerilu. Zbog toga ima na njoj nekoliko stotina geografskih imena. Prema G. Škrivaniću, koji je o toj karti objavio zanimljiv prikaz,¹⁶ vidi se da Coronelli svoju mapu nije objavio na temelju snimačkog rada na dubrovačkom teritoriju, već prema jednom rukopisnom predlošku koji je dobio od dubrovačkog Vijeća umoljenih. Spomenuti predložak do danas nam je ostao nepoznat.

Iz 18. stoljeća o Dubrovniku i Dubrovačkoj republici postoji prilično obilje kartografskih djela. Većina te građe potječe iz mletačkih izvora, a dio tog materijala nikada nije objavljen. Od rukopisnih karata Dubrovačke republike iz 18. stoljeća treba spomenuti djelo iz ostavštine dubrovačkog svećenika Mihajla Pešića¹⁷ koji je kao zastupnik i delegat svoje zemlje prisustvovao na mirovnim pregovorima u Požarevcu 1718. godine. Tom prilikom Pešić je koristio spomenutu kartu za povlačenje nove granice prema Turskoj i Mletačkoj republici. Zanimljivo je da se kopne-

¹³ Usp. M. Rešetar, »Slike staroga Dubrovnika«, *Narodna starina*, sv. 2, Zagreb 1924.

¹⁴ Naslov karte je »Dalmatia descritta su l'Esemplare delle Carte piu esatte e divisa con la direzione delle piu recenti Notizie dal Cantelli da Vignola Geografo del Ser. S. Duca di Modena e fata imprimere e pubblicata alla Luce Da Gio Giacomo Rossi in Roma alla Pace con Priu. del S. P. L'anno 1689«. Primjerak u Arhivu Hrvatske u Zagrebu, sign. A-II-23.

¹⁵ Naslov karte je »Stato di Ragusi, Bocca del Fiume Narenta, Isole di Lesina e Curzola nella Dalmatia poseduta Della Serenissima Republica di Venetia dal P. Poronelli, Parigi, presso Gio Batista Nolin con privilegio di S. Maesta«. Primjerak u Nacionalnoj i sveuč. knjižnici u Zagrebu, sign. I-613. Usp. G. Škrivanić, »Koronelijeve podaci o Dubrovačkoj Republici i o njezinoj izradi karte Republike«, *Istorijski časopis SAN*, knj. 9–10, Beograd 1960, str. 199–204; zatim I. Sindik, »Dubrovačka republika na kartama XVII vijeka«, *Rešetarov zbornik*, Dubrovnik 1931, str. 281–288.

¹⁶ G. Škrivanić, »Koronelijeve podaci o Dubrovačkoj republici...«, op. cit. str. 201.

¹⁷ Original u Dubrovačkom arhivu. Usp. G. Škrivanić, »Karta Dubrovačke republike od Mihajla Pešića«, *Istorijski časopis*, sv. 8, Beograd 1959, str. 255–261 sa faksimilom; Isti, *Dnevnik Dubrovčanina M. Pešića o Požarevačkom mirovnom kongresu 1718. godine*, Beograd 1952.

na granica Dubrovačke republike na ovoj karti razlikuje od sličnih suvremenih djela mletačke produkcije. Kopneni pojas u dubrovačkom zaleđu znatno je širi nego što je to slučaj na suvremenim mletačkim kartama. Što se tiče dubrovačke urbane slike tijekom 18. stoljeća, o njoj je moguće govoriti prema brojnim planovima od kojih se većina nalazi u kartografskoj zbirci Ratnog arhiva u Beču. Jedan od takvih planova iz 1783. godine, sastavljen u mjerilu 1:14000, prikazuje Dubrovnik u opsegu gradskih bedema.¹⁸ Izvan tog okvira u to doba nije bilo mnogo izgrađenih kuća. Tijekom čitavog 18. stoljeća urbani razvoj Dubrovnika odvijao se, prema tome, unutar stare naseobinske jezgre, a tu konstataciju potvrđuju i svi kasniji planovi grada sve do sredine 19. stoljeća. Zato danas stari dio Dubrovnika, unutar gradskih bedema, predstavlja jedinstven urbani ambijent kakav se malo gdje može naći na širokom prostoru Mediterana. Što se tiče kartografskih prikaza dubrovačkog teritorija nakon pada Republike, oni i dalje pokazuju stalan napredak sve dok austrijske vojne vlasti nisu objavile topografsku kartu Dalmacije u sekcijama mjerila 1:144000.¹⁹ U svoje vrijeme bila je to prva realna topografska karta dubrovačkog teritorija i prema njoj su mnogi ondašnji prirodoslovci vršili svoja terenska istraživanja. Dostora je spomenutu kartu zamijenila novija i još detaljnija, koja je tiskana u sekcijama 1:25000 i 1:75000.²⁰ Pojavom posljednje topografske karte zaključuje se višestoljetni razvoj upoznavanja dubrovačkog teritorija. Svakako je značajno da su u toj djelatnosti sudjelovali i naši domaći stručnjaci. Zato bi ovu temu bilo korisno obraditi znatno detaljnije i objektivno ukazati na sve činjenice iz kojih bi se sigurno mogao dobiti još potpuniji uvid u razvoj geografskog poznavanja nekadašnje Dubrovačke republike.

¹⁸ Plan von Ragusa 1783, Sign. G-I-h-588.

¹⁹ Spezialkarte des Königreich Dalmatien. Astronomisch-trigonometrisch vermessen, topographisch aufgenommen, reducirt, gezeichnet und gestochen von dem k. k. militär-geographischen Institute in Wien. Herausgegeben in den Jahren 1861 – 1863, M. 1:144000, 22 sekcije.

²⁰ Spezialkarte der österreichisch-ungarischen Monarchie im Masse 1:75000 und 1:25000, Wien 1889.

Mirko Marković

DUBROVNIK AND THE OLD REPUBLIC OF DUBROVNIK ON OLD GEOGRAPHICAL CHARTS

Summary

Dubrovnik littoral can be found on some of the oldest known cartographical works dating from ancient times. The Ptolomeus Chart Illirica or the Tabula Peutingeriana show the southern coastal area including Epidaurus and the smaller settlement Lausinio, the place for which the tzar Constantin claimed to have preceded the medieval Dubrovnik.

In the Middle Ages (1154) Dubrovnik was marked on the Idrisian chart of the Mediterranean, as well as in his »geography«, a glossary to the chart. Idrisi mentions Dubrovnik as the most prominent on the south of Croatia. Further progress has been made in a more detailed maritime geographical chart of the Dubrovnik littoral. Chart authors such as P. Vesconte, A. Dalorto and G. Benincasa give way to a more realistic cartographic approach of the area lavishly registering geographical names of the time. The first truly detailed map of Dubrovnik originates from the Isolar F. Camotius dating 1572. It was in a form of a perspective vedute drawn out by Božo Bonifačić (Natal Bonifacius), a Croatian cartographer born in Šibenik. He also did a similar work for Rosacci's travel accounts from Venice to Constantinople printed in 1598. Dubrovnik appeared on several cartographical works from the 17th century.

There are numerous maps showing Dubrovnik after the 1667 earthquake. By the end of the 17th century Italian cartographers G. Cantelli and V. Coronelli contributed to further geographical knowledge of the Dubrovnik region with their maps of Dalmatia.

The Republic boundaries were presented in great detail giving the maps considerable documental value. With the following century even more maps of the area appeared. The manuscripts charts were highly valuable registering even the smallest topographic details. The manuscript chart by Mijo Pešić, the Dubrovnik monk must be mentioned for its documental significance and as well as the city map of Dubrovnik from the Vienna War Archive drawn out in 1783 in scale 1:14000. Every single house was registered which enabled precise urban development of the town. In the 19th century a complete topographic measurement of the whole Dubrovnik area was carried out. Soon after, the first topographic maps were published. Cross-sections of the Dubrovnik surroundings were printed in scale 1:144000, and later 1:75000 and 1:25000. That was the point where a new era in geographical study of Dubrovnik began.